

KŐMŰVESBŐL KÁNTOR, KÁNTOR FIÁBÓL FŐJEGYZŐ

Az értelmiségivé válás egy modellje Sohlya Antal
családjának példáján¹

Sohlya Antal 1860-tól, egészen 1902-ben bekövetkezett haláláig, Csongrád egyházi és társadalmi életének meghatározó alakja volt. A csongrádi főkántor – amellet, hogy hivatali kötelességéhez híven kántorizált és énektant tanított – dalkörököt, jótékonyági esteket szervezett, szaklapokba írt, világi egyesületeket is alapított. Közéleti tisztségeinek száma a 19-20. század fordulóján félszázat tett ki. Figyelemre méltó teljesítmény ez különösen annak tükrében, hogy édesapja nem hivatalnok vagy kántortanító, hanem juhász volt a kiskunmajsai pusztákon.

Írásomban a csongrádi főkántor leszármazottainak pályaválasztási és házasodási stratégiáját követem végig másfél évszázadon keresztül. Arra keresem a választ, hogy miként kamatoztatták a leszármazottak a Sohlya Antal által szerzett anyagi és szellemi tőkét? Milyen horizontok nyíltak meg a gyermekek, unokák és dédunokák előtt akár a pályaválasztást, akár a párválasztást tekintve? Milyen életmódbeli változásokat figyelhetünk meg egyik generációról a másikra? A Sohlya család történetének bemutatásával az értelmiségivé válás több nemzedéken átívelő folyamatát, a társadalmi és anyagi felemelkedés egy lehetséges útját vázolom fel.

Kőművesből kántortanító

„Kötelességemnek fogom tartani őt [...] visszautasítani a malteros kanálhoz, hogy dobálja sárral eredeti hivatása szerént a falat, ne a katolikus klérust!” Az indulatos sorokat Alvinczy Ferenc csongrádi plébános vetette papírra akkor, amikor kántorát – a papság ellen írt egyik panaszlevele miatt - rendre akarta utasítani.² Mire célzott a plébános?

Sohlya Antal³ szülei számára korán nyilvánvalóvá vált, hogy az érdeklődő, tanulékony gyermek nem fogja, nem akarja édesapja foglalkozását folytatni. Tíz esztendőskorában a kiskunmajsai kántor mellé szegődött segédnek és miközben autodidakta módon kántorizált, a kőműves szakmát is kitanulta. Mivel az iparos pályát nem érezte kellően magáénak, két gimnáziumi osztályt is elvégzett. Önálló

1 A szerző az MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport munkatársa.

2 Váci Püspöki és Káptalani Levéltár, Acta Parochialis Csongrád (továbbiakban: VPL APar. Cs.) 1868. április 16. Alvinczy Ferenc utasítása Sohlya Antalnak.

3 Szül. 1820. július 20. Életútját részleteiben lásd: Gyöngyössy 2014. 131-133.

életét oklevél nélküli segédkantorként kezdte, ilyen minőségben több alföldi településen is megfordult. 1842-ben Békéscsabán tanképesítő vizsgát tett, mely a tanítóképző intézeti tanúsítvánnyal volt egyenértékű. Kántortanítói bizonyítványával a zsebében a békéscsabai leányiskolában nyert először alkalmazást. Innen Gyulára, Sarkadra, majd Nagyvárad-Velencére került kántortanítónak, illetve egyházi ének- és szent szertartástan-tanárnak. 1860-tól már Csongrádon találjuk.

A korán árvaságra jutott Sohlya Antal tehát egyedül küzdötte fel magát a csongrádi főkántorságig és erre az erőfeszítésére, céltudatos kitartására egész életében büszke volt. Alvinczy plébános sértő megjegyzésére is megvolt a maga válasza: „Furcsa állítást látok itt. Mintha – ha jól emlékszem – VIik Xixtus [VI. Sixtus] római szent atyát eredeti hivatása a sertések őrzésére, Scitóvszki [Scitovszky János] bíbornok primást pedig falusi mester apjához az iskola porba lehetne visszautasítani?”⁴

Még nagyváradai kántorsága idején ismerte meg és vette feleségül 1846-ban Vargyasy Dániel Anna kézimunka-tanítónőt. A családi hagyomány szerint a feleség ősei a 17-18. században még főkirálybírókat adtak Erdélynek, vagyis a nevezetes vargyasi Vargyasy Dániel család sarja volt.⁵ Mivel az első generációs értelmiségi ifjú és a pénztelen nemes kenyérkereső foglalkozásra szorult leánya közel azonos társadalmi rangon állhattak, frigyük akadályok nélkül kötött meg.

Egy csongrádi művész-polgár

Sohlya Antal a Csongrádon töltött évtizedek alatt a paraszti polgárosodás egyik legjelentősebb ügyvivőjévé, a polgári életmód és mentalitás hiteles megtestesítőjévé vált.

Már az első években jóformán az összes helyi egyesület és polgári kör felvette tagjai közé; műveltsége, literáltsága okán nem ritkán adminisztratív feladatokkal is megbízták. Az iskolaszék tagjaként olyan reprezentatív intézmények alapítására tett javaslatot, melyek a település szellemi tőkét voltak hivatottak kamatoztatni. Előterjesztést nyújtott be többek között egy óvoda, egy nőnevelde és egy polgári iskola létrejötte érdekében. Szabadidejében a település ellenzéki beállítottságú értelmiségijeivel érintkezett; orvosokkal, ügyvédekkel borozgatott és vacsorázott. Közeli barátságban állt Csongrád országgyűlési képviselőjével, a szintén kántortanítói végzettségű Csatár Zsigmonddal, akivel még Nagyváradon került ismeretségbe. Egy anekdota szerint Sohlya Antal Csatár mesterkedésének köszönhető, hogy a csongrádi főkántori állást – a többi 40 jelentkezőt maga mögé utasítva – végül elnyerte.⁶

A kántori lakot Sohlya Nagyváradról hozatott, neobarokk stílusú bútorokkal rendezte be. Monogrammal ellátott ezüst étkészletet készíttetett, arany zsebórárt

4 VPL APar. Cs. 1867. november 12. Sohlya Antal levele a váci püspöknek.

5 Anna édesapja, Vargyasy Dániel János és neje, Juhász Mária - vagyis a család Nagyváradra szakadt ága - nem szerepel a vargyasi Vargyasi család hivatalos családfáján. Lásd: VARGYASI 1908.

6 *Csongrádi Újság*, 1923. október 7. II. évf. 72. szám, 5. old.

hordott. A falon a róla és feleségéről készült, festett portré függött. Ez a fajta elegancia és stílusos letisztultság ritkaságszámba ment a javarészt kis-és középbirtokos parasztgazdák lakta Csongrádon.

Sohlya Antal közéleti szerepvállalásának fontos része volt a műkedvelő, jótékonyági estélyek szervezése és az azokon való részvétel. 1861-ben, a csongrádi Kaszinó javára tartott szavalati estélyen, Sohlya Antal nótákat kísért zongorán,⁷ majd önállóan énekelte és zongorázta Müller Adolf: A szegény honvéd című balladáját.⁸ Fél évvel később, ugyancsak a Kaszinó javára tartott estélyen fizsharmónikán kísért népdalokat,⁹ önállóan elénekelte és játszotta Egressy Béni bujdosóját majd a „Szent az érzet” című művet kíserte le, szintén fizsharmónikával.¹⁰ 1861-ben a csongrádi Kazinczy ünnepélyen Verdi: Attila című operájából énekelte el az úgynevezett „Hatos áriát”, melyet egy másik ária követett Donizetti Lucijából.¹¹

A csongrádi főkántor zenei műveltségéről és egyéni ízléséről a családi hagyatékban fennmaradt kottás könyvei tanúskodnak.¹² A főleg tánczenéket, opera-részleteket tartalmazó kötetek Sohlya Antal vonzódását mutatják a korabeli szórakoztató zenék irányába. A kéziratos könyvekben a magyar és külföldi (főleg német, kevesebb francia) zeneszerzők munkái hasonló arányban fordulnak elő. A magyar művek főleg hazafias nóták és népdal-átiratok, vers-átiratok, indulók és opera részletek, csárdások és új magyar népies műtáncok mint a palotás vagy a vigadó. Külön figyelmet érdemelnek azok az erdélyi vonatkozású művek, melyeket Sohlya Antal személyesen szerezhettek be a nagyváradi tanítói évek alatt. A külföldi zeneszerzők munkái között is feltűnően sok indulót, marsot találunk (főleg Franz Schubert munkái közül), emellett szép számmal fordul elő egyes nemzetek népzeneje, mint a polka vagy a mazurka. Fontos kiemelni az operarészleteket (Vincenzo Bellini: Norma) és a 'modern' tánczenéket mint a keringők (pl. Johann Strauss: Krönungs Walzer) és francia négyesek.

Sohlya Antal maga is készített átiratokat: hegedűről zongorára alakította Verdi Rigolettójának indulóját, illetve egy vegyes összeállítást (potpourri) készített az olasz komponista, Gaetano Donizetti: Lucrezia Borgia és Linda di Chaumonix című operáiból.¹³ Ezeket a műveket Sohlya, vagy más kántorok kottáskönyvéből másolta át (nevüket a kották mellett is feltüntette), vagy különböző folyóiratokból, hírlapokból emelte be a repertoárba (Hölgyfutár, Ungarische Zeitung). Sohlya Antal kéziratos kottáskönyve általánosságban a kántor széleskörű tájékozottságát, naprakészségét, a zenei divatjelenségek követésének igényét mutatja. A csongrádi főkántornak nem csak zenei, de publicisztikai és irodalmi ambíciói is messze

7 Elesett a rigó lovam patkója; A csikós; Uram, uram, bíró uram.

8 *Zenészeti Lapok* 1861. 62. szám, 182-183. Ebből a forrásból szerzünk tudomást arról, hogy a csongrádi főkántor nagy tisztelője volt Liszt Ferencnek és Reményi Edének. Utóbbi zeneszerző első sorban zongorára átirrt népdalairól híresült el.

9 Esik eső; Jaj, be fényes csillag.

10 *Zenészeti Lapok* 1860. 62. 162-163. „Szent az érzet”: feltehetően Karl Schmidt hazafias munkájának fordításáról van szó.

11 *Zenészeti Lapok* 1861. 62. 46-47. Gaetano Donizetti operájának, a Lucia di Lammermoor záró ariájának kézzel lejegyzett kottája a Sohlya családi hagyatékban is megtalálható.

12 Sohlya Antal kéziratos kottás könyve Hajdú Gyula tulajdonában.

13 Kéziratos kottás könyvek Sohlya Antal hagyatékában. Hajdú Gyula tulajdonában.

meghaladták az átlagot: kántorkönyvet dolgozott át, temetési gyászénektárat adott ki.

Sohlya Antal példátlan lendülete és alkotó ereje 1894-ben hirtelen megszakadt; egy infarktus következtében fél oldalára lebénult. Pár évig tolokocsival közlekedett, később már az ágyból sem tudott felkelni. Ilona leánya gondozta egészen addig, mígnem nyolc esztendeig tartó szenvedés után, 1902-ben végleg le nem hunyta a szemét.

A Sohlya-gyermekek sorsa

Sohlya Antalnak három gyermeke: Gyula, Ilona és Jolán érte meg a felnőttkort. Söhlya Gyula¹⁴ a budapesti piarista-rendi és kecskeméti gimnáziumi évek után a kiskunfélegyházi (korábban csongrádi) királyi tanítóképző intézetben szerzett oklevelet. Két év budapesti joghallgatást követően visszatért szülővárosába, ahol 1878-tól haláláig, Csongrád főjegyzőjeként tevékenykedett.¹⁵ Bár köztisztviselői pályát választott, apja gondos tanításának köszönhetően kitűnően tudott orgonálni és énekelni.¹⁶ Édesapja 'öröksége' más módon is végigkísérte életét. Példaként hivatkoznék egy, a Csongrádi Közlönyben megjelent olvasói levélre, melyben azzal vádolják a főjegyzőt, hogy 'kántorgyerek' léteire, szegényszemre kiáll a polgári házasságkötés ügye mellett.¹⁷

A Sohlya család kapcsolathálója szerencsés házasságok révén terebélyesedett ki. Söhlya Ilona, a főkántor idősebbik leánya Farkas Béla elemi és polgári iskolai igazgató felesége lett, aki az 1870-es évek elején még segédkántorként működött jövődöbéli apósa mellett.¹⁸ A főkántor másik leánya, Söhlya Jolán, Hornyik Károly asztalossal, későbbi csongrádi helyettes kántorral lépett frigyre.¹⁹ Hornyik Károly a híres kecskeméti főjegyző és várostörténet-író Hornyik János unokaöccse volt.²⁰

Söhlya Gyula első felesége a környék egyik leggazdagabb földbirtokosának leánya, a fiatalon elhunyt Csanyi Forgó Zsófia volt.²¹ Két közös gyermekük született: Antal és Mária. Nejének halála után alig egy esztendővel feleségül vette a

14 Söhlya Gyula (Született: 1855. Nagyvárad, meghalt: 1919. Csongrád.) Forrásaink arról tanúskodnak, hogy Sohlya Antal fia már Söhlya, ritkábban Solyaként írta alá a nevét. Írásomban a neveket a primér forrásokban szereplő forma szerint; vagyis a főkántor vezetéknévét Sohlya, a leszármazottakét Söhlyaként használom.

15 Főjegyzői munkájáról részletesen lásd: SEBESTYÉN 2013.

16 *Csongrádi Újság*, 1906. április 15. IV. évf. 16. szám, 3. old.

17 „Azt tudjuk, hogy Söhlya úr kántor fiu, s mint ilyen tán az egyház filléreire nevelkedett. [...] S most már értheti a tisztelt szerkesztőség, miért oly erős a halottaiból föltámadt Wekerle kormány? Mert íme, a független katolikusok, a jó kántorfiak tüntetnek mellette.” *Csongrádi Közlöny*, 1894. július 17. I. évf. 14. szám, 1-2.

18 Magyar Nemzeti Levéltár, Csongrád Megyei Levéltár Csongrádi Levéltára (továbbiakban MNL CsML CsL) V.B 79.1871. július 6. jk. 242. sz. határozat.

19 *Tiszavidék*, 1893. július 30. IV. évf. 31. szám, 2. old.

20 *Tiszavidék*, 1894. november 11. V. évf. 45. szám, 3. old.

21 Csanyi Forgó Zsófia (1862-1893) édesapja Csanyi Forgó József, édesanyja Hajdú Zsófia. Házasságot kötött Söhlya Antallal 1882. november 28-án. Ld. *Tiszavidék*, 1893. szeptember 24. IV. évf. 39. szám, 3. old.; Sebestyén 2013. 28.

szintén módos gazdacsaládból származó, 19 esztendőös Forgó G. Lucát.²² Margit leányuk (aki utolsóként viselte a Sóhlya vezetéknevet) 1900-ban látta meg a napvilágot.

Gyula sikeresen fejlesztette tovább mindazt, amit édesapja megalapozott. Ő építtette azt az Andrássy utcai sarokházat, mely napjainkban is a leszármazottak családi büszkeségének és identitásának fő forrása. A sarokház két részből állt: az egyiket egy Weiss nevű gyógyszerész bérelte ki, hogy patikát üzemeltethessen benne, a másikban a főjegyző lakott a családjával. Sóhlya Gyula úgy tervezte meg a házat, hogy az ingatlan felét elfoglaló kereskedelmi funkció – egészen napjainkig – hozzájáruljon a ház fenntartási költségeihez.

Csongrád egyik legbefolyásosabb embereként olyan életmódot engedhetett meg magának, mely csak keveseknek jutott. Szalonjában zongora, elegáns ülőgarnitúra és porcelánokkal teli szekrények álltak. Az ebédlőben festett családi portrék függtek, a 24 személyes étkezőasztal felett óriási kristálycillár lógott. A kapuhoz legközelebb eső 'úri szobában' bőrbútorok, díszes állólámpa, kokszos 'örökégő' kályha, Mária Terézia-stílusú íróasztal és hozzá illő könyvszekrények álltak. A főjegyző magánkönyvtára megyei vonatkozásban is a legkiválóbbak közé tartozott. A korabeli családi fényképeken díszes estélyeket, selyemruhás nőket, békésen szivarozgató atyafiakat láthatunk hol a kertben hűsölve, megrakott ebédlőasztal körül ülve vagy épp a Tisza partján fürdőzve.

Kántor édesapjára egész életében büszke volt. 1914-ben a csongrádi Nagyboldogasszony-templom kórusbejáratával szemben díszes ólomüveg ablakot készíttetett Sóhlya Antal emlékére, egyetlen fiának pedig az Antal nevet adták a keresztségben.

A csongrádi főjegyző békés, megbecsült élete – édesapjáéhoz hasonlóan – fájdalmas véget ért. Élete utolsó éveiben súlyos cukorbetegségtől szenvedett, melynek következtében lábait amputálták. 1919-ben, a románok betörésekor családjával a homoki szőlőskunyhóba menekült, ahol nem sokkal később meghalt. Csongrád városa ekkor adományozott díszsírhelyet a Sóhlya családnak.

A Sóhlya, Salamon és Hajdú család összefonódása

A következő fejezetben a „harmadik generáció” életét, sorsának alakulását vezetem végig Sóhlya Gyula unokájának, Hajdú Gyulának kéziratos visszaemlékezése alapján.²³

Sóhlya Ilona és Farkas Béla iskolaigazgató leányát, Farkas Máriát a nagykőrösi származású Khirer József kántortanító vette nőül 1895-ben.²⁴ Sóhlya Jolán és Hornyik Károly Sándor nevű fiát 1904-ben a kispapok sorába vették fel.²⁵ Hornyik

²² Forgó Luca (1873-1943) édesapja: Forgó G. Pál, édesanyja Kátai Urbán Anna. Házasságot kötött Sóhlya Gyulával 1894. október 10-én.

²³ Hajdú Gyula kéziratos visszaemlékezése Ifj. Hajdú Gyula tulajdonában. Továbbiakban: Hajdú (kézirat) 2000.

²⁴ *Csongrádi Lap*, 1895. július 28. V. évf. 31. szám, 2.

²⁵ *Csongrádi Újság*, 1904. július 10. II. évf. 28. szám, 2.

Sándor tartalékos lelkészként szolgált az első világháborúban, majd miután egyházi előjáróival összetűzésbe került, aposztatált. Öccse, János viszont kántortanító lett.

Sóhlya Gyula fia, Antal a századforduló tájékán a debreceni Magyar Királyi Gazdasági Tanintézet gazdaságának tanulója volt, iskolai feljegyzései a Tari László Múzeum néprajzi gyűjteményét gazdagítják.²⁶ A nagypapa nevét viselő egyetlen fiúgyermek 1921-ben tüdővész következtében elhunyt, így a Sóhlya család nevét nem vihette tovább senki.

A főjegyző első feleségétől származó leányát, Sóhlya Máriát Salamon Lajos katonatiszt, későbbi tüzérőrnagy vette feleségül. A családi visszaemlékezés szerint a katonatiszt a Sóhlya ház lépcsőjén fellovagolva ejtette meg a szokatlan leánykérést. Salamon Lajos vagyona gyarapítására, megőrzésére nem fordított gondot. Budapesti útjaik során a Palace Hotelben lakott feleségével, ahol étteremben étkeztek és rendszeresen jártak bankettekre, estélyekre. A Sóhlya Máriáról készült korabeli képeken egy elegáns, szép arcú fiatal nőt láthatunk, kinek napjai a módos katonafeleségek gondtalanságában telnek. Ugyanakkor az I. világháború idején önkéntes ápolónői szolgálatot is vállalt. Házasságukból gyermek nem született. A férj nyugdíjazása után - a Mária édesanyja örökségéből megmaradt - felgyői Csanyi Forgó-tanyára költöztek, ahová hintón hozatták számtalan macskájuk számára a napi húsadagot. Salamon Lajos és sógora, Hajdú Mihály vasárnaponként kártyázással, borozgatással, politizálással múlatta az időt Bozó Mihály nyomdász házában. A Bozó családdal nem csak baráti, de Hajdú sógor révén rokonsági kötelékben is álltak.

A Salamon házaspár vagyona közben lassacskán elapadt. A tanyabirtokot eladták, és az évek múlásával egyre kisebb házba költöztek Csongrádon. A legnehezebb időkben Hajdú Mihály segítette ki őket. Mária megözvegyülése után tíz évvel (1966) az Andrassy utcai családi házba költözött vissza, ahol 1975-ben elhunyt.

A másik Sóhlya-leány, Margit az édesanya határozott kívánságának engedve Kiskunfélegyházára ment, ahol a katolikus iskolanővéreknél szerzett tanítói oklevelet 1918-ban. A sors végül úgy hozta, hogy sohasem dolgozott tanítónőként. Margit több vallásos társulatnak, női kongregációnak is tagja volt, férjezett asszonyként jelentős összegekkel támogatta a helyi plébániát. A családi hagyományokban számos imakönyve maradt fenn. Bejegyzései élő hitről, őszinte vallásos érzelmekről tanúskodnak. A családi fotókon láthatjuk, hogy öltözködése is jóval egyszerűbb, visszafogottabb nővérénél. A komoly természetű teremtést egy csongrádi középirtokos családból származó fiatalember, Hajdú Mihály kérte feleségül 1924-ben.

Mikor Mihály édesapja látta, hogy a családi birtok nem lesz elegendő három fiának a fennmaradásra, legkisebb gyermekét örökség gyanánt (vagyis a föld helyett) kitaníttatta. Így szerzett Mihály Budapesten mérnöki oklevelet, és vált családja első értelmiségijévé. Az I. világháború végén főhadnagyi rangban szerelték le, pár évvel később vitézzé avatták. 1919 szeptemberétől a Csongrád-Sövényházi

26 TLM NA 144-2008.

Ármentesítő Társulat mérnökeként dolgozott, 1928-ban a társulat igazgató főmérnöke lett. Voltaképpen egész életét a csongrádi bel- és árvízvédelmi tervek kidolgozásának és azok megvalósításának szentelte.

Hajdú Mihály és Sóhlya Margit békés, kiszámítható életre törekedett. Mihály szabadidejében vadászott, vagy sógorával, Salamon őrnaggyal kártyázott. A végletekig pontos, precíz fiatalasszony pedig még a családi étrendet is hónapokra előre összeállította. Teheneket, disznókat, baromfit és galambokat is tartottak a háznál, két helyen volt szőlőföldjük Csongrád határában. 1943-ban bekövetkezett haláláig velük élt a Sóhlya házban Margit édesanyja, Forgó G. Luca is.

A Hajdú-fiúk gyermekora

Sóhlya Margitnak és Hajdú Mihálynak három gyermeke született. Éva lányuk 1924-ben, pár hetes korában elhunyt. Mihály nevű fiuk 1945 januárjában, Budapest ostromakor az Egyetemi Rohamzászlóalj tagjaként hősi halált halt, így a vevonalat legkisebb gyermekük, Gyula (1927-2013) vitte tovább.

Mihály és Gyula Csongrádon érettségiztek a Polgári Fiúiskolában. Az iskola mellett egy-egy német anyanyelvű leány is tanította otthon a fiúkat. A Sóhlya-ház "kis szobának" nevezett helyiségét Hajdú Mihály az egymást rendszeresen váltó, szegény szudéta német lányok lakószobájának építette. A gyerekek vallásos neveltetésére a szülők kiemelt figyelmet fordítottak. Mihály és Gyula rendszeresen jártak szentmisére, ministráltak, cserkészkedtek, nyaranta az anyakönyvek betűrendes indexkönyveinek készítésében segítettek a plébánián.

A Hajdú-fiúk kora gyermekkoruktól kezdve kivették részüket a ház körüli idénymunkákból: ha kellett krumplit szedtek, kukoricát morzsolgattak, az állatok körül segédkeztek. Mivel nem a kétkezi munkán múltott a család megélhetése, a fiúknak rengeteg szabadidejük maradt, melyet télen korcsolyázással, nyáron strandolással, mozizással, teniszezéssel ütöttek el. Az édesanya, Sóhlya Margit hol Lillafüredre, hol a Balatonhoz vitte fiait nyaralni, Gyula az apjával Abbáziában is járt. Ha a család a homoki szőlőben töltötte a napot, vendéglőből hozatták ki lovaskocsival maguknak az ebédet. A gyerekek játszótársai közt jellemzően ügyvédek és orvosok fiait találjuk. A család anyagi helyzetét jelzi, hogy 1939-ben az elsők között tudtak gépkocsit vásárolni Csongrádon.

"Szeressétek, mint ahogy én szerettem"²⁷ A Sóhlya-ház és lakóinak sorsa a 20. században

A II. világháború kitörése választóvonalat jelentett a Sóhlya-Hajdú család történetében. A legidősebb fiú elvesztésének élethosszig tartó fájdalma mellett, a családi ház kifosztását és a kuláklistára kerülés következményeit is viselniük kellett.

²⁷ Hajdúné Sóhlya Margit levele az Andrássy utcai családi házról, gyermekeinek és unokáinak címezve (1975). Közli: Hajdú 2000.

1944-ben, az idősebbik fiú, Hajdú Mihály a Műegyetem mérnöki karára nyert felvételt, és a budai Szent Imre Kollégiumba költözött. Ugyanebben az időben jelentek meg Csongrádon az első békés-megyei háborús menekültek, akik az oroszok gyors előrenyomulásának hírére hozták magukkal. Söhlya Margit ekkor megkérte kisebbik fiát, hogy a családi ezüst étkészletet zsákba kötözve, kerékpáron vigye ki a homoki szőlőbe. Gyula a zsákot a kunyhóban kialakított, eredetileg a szűzdohány elrejtésére szolgáló fali üregbe engedte le. Mivel az üreget kívülről egy fali szekrény takarta el, nem lehetett észrevenni. Hajdú Mihály munkahelyén, az Ármentesítő Társulat épületében is bepalaztak néhány értékesebb szőnyeget, minden egyéb holmi a Söhlya házban maradt. A család elmenekülése után így hiába ásták fel többször is a Söhlya-ház kertjét, jóformán csak a bútorokat tudták elvinni onnan.

A front előrenyomulásának hírére, 1944 szeptemberében Gyulát felküldték a bátyjához Budapestre. Nem sokkal később az édesanya is utánuk ment és a fővárosi barátoknál húzta meg magát. Hajdú Mihály Csongrádon akart maradni, ám hamarosan megváltoztatta döntését és követte a családját. A Söhlya-ház ekkor üresen maradt.

Söhlya Margit, Hajdú Mihály és Gyula szállókban, majd barátoknál, ismerősöknél lakott, míg Mihály a Szent Imre Kollégiumban maradt. 1944 karácsonyán találkozott vele utoljára, amikor katonaként eltávozást kapott. Budapest ostroma idején az idősebb fiúval minden kapcsolat megszakadt. A szülők és a kisebbik fiú a Szilágyi Erzsébet fasor 2. szám alatti pincében vészelte át a telet, hol a németektől, hol az oroszoktól rettegve. Csak 1945 márciusában tudtak visszatérni Csongrádra.

A hazatérő családot egy teljesen kifosztott, üres ház várta: csak a kristálycsilár és a selyembúrájú állólámpa volt a helyén. Söhlya Margit azonnal a bútorok felkutatásába kezdett. A szomszédoknál meg is találta a szalongarnitúrát, edényeket és néhány bútort, melyet az oroszok elől menekítettek meg a családnak. A Mária Terézia-stílusú, intarziás könyvszekrényért Szentesisig utazott, mert úgy értesült, hogy azt az oroszok hurcolták el bevagonírozás céljából. Söhlya Margit addig könyörgött az orosz tiszteknek, míg végül hazavihette a szerkényt. A családi festményeket Boda Vilmos, a polgári iskola ideiglenes igazgatója menekítette át az iskolába. Az ebédlőasztal és a kocszos kályha is előkerült. A bőrbútoroknak, az íróasztalnak és a zongorának azonban végleg nyoma veszett, a családi kéziratok és a könyvgyűjtemény²⁸ jelentős részét a házban megszálló orosz katonák eltűztették.

A Csongrádra való visszatérés után Hajdú Mihály ismét elfoglalta hivatalát az Ármentesítő Társulatnál, Gyula pedig az érettségire készült és gimnáziumba járt. Szórakozásként a 'fórumra' (a mai Hild sétány bíróság felé eső végén) ült ki a barátaival beszélgetni, vagy vendéglőbe mentek biliárdozni. A hazaérkezés után hat hónap telt el, mire a szülők Mihály fiuk halálhíreről értesültek.

28 Gárdonyi Géza művei, valamint Jókai Mór 100 kötetes, jubileumi díszkiadásos életműve is a gyűjtemény részei voltak. Ezeket Hajdú Gyula nyugdíjas éveiben újból összegyűjtötte.

A család anyagi veszteségeinek sora a bútorok széthordásával nem zárult le. Mercedes Benz gépkocsijukat még 1944-ben katonai szolgálatra hívták be, és többé nem kapták vissza. Az Andrassy utcai ház patika-részét 1948-ban államosították, így a rendszeresen szedett bérleti díjtól is elesetek. Ugyanebben az évben Hajdú Mihályt nyugdíjazták, majd a korábbi kormánypárt városi szervezetében betöltött tisztsége miatt elrendelték az internálását. Erre végül nem került sor, ám a családfőt még hosszú időn keresztül rendőri megfigyelés alatt tartották.

1951-ben a család kuláklístára került, így minden mezőgazdasági terményt és a hízott disznókat be kellett szolgáltatniuk. A Hajdú-ági örökségként kapott kisréti szőlőt államosították, a kunyhót lerombolták. Az Andrassy utcai családi házat 1952 után bárki kiigényelhette. A különbejáratú két utcai szobába és a kis szobába a Hornyik-ágból származó Varjasi István kántor költözött a feleségével. A család egyik udvaros alkalmazottja is megpróbált több helyiséget kiigényelni, de a bíróságon a család fellebbezésének helyt adtak.

Bár 1957-ben az Andrassy utcai ház, néhány bökényi föld és a szőlők is viszsza kerültek a család tulajdonába, egy későbbi kollektivizálási hullámban újra le kellett mondaniuk mindenről. A házzal együtt ugyanakkor vállalniuk kellett az államnak a sarki patika felújítására befektetett pénzének kifizetését (70.000 forintot). Ez a teher éveken keresztül a legszigorúbb takarékosagra kényszerítette a családot. 1964-ben a családfő, Hajdú Mihály agyvérzés következtében meghalt. Sóhlya Mária ekkor költözött vissza gyászoló húga mellé a régi családi házba.

A sarki patika tulajdonosai időközben bezárták az üzletet és a gyógyszer-tár helyiségeit a Pest megyei Építőipari Szövetkezeti közös vállalat bérelte ki. 1977-től a FŰTŐBER vállalat ifjúsági klubja működött a házrészben. 1992-ben a FŰTŐBER Ifjúsági Klub kiköltözött az épületből, Hajdú Gyula pedig meghirdette a bérleményt. Azóta a sarkon élelmiszerbolt működik – csak a bérlők változnak időnként.

A Sóhlya-Hajdú leszármazottak saját lakrészén belül az ebédlő és a dolgozószoba is le lett választva és rokonoknak lett kiadva azért, hogy ne idegeneknek legyen kiutalva. Az 1970-es évek után is többször változtak a bérlők: Varjasi István után a DÉGÁZ, a Városi Gyerekkönyvtár, a KISZ és egy nyelvtudió, majd egy festőművész nő bérelte a két nagy utcai szobát. Ezek a helyiségek a 2000-es évek elején kerültek vissza a család tulajdonába.

Hajdú Gyula, Sóhlya Margit kisebbik fia az érettségi után a Műegyetem gyógyszermérnöki karán tanult tovább. Az oklevél megszerzése után a Chinoin gyógyszergyárban helyezkedett el, ahol nyugdíjazásáig osztályvezetőként dolgozott. 1965-ben Gyula megnősült, felesége, Juhász Etelka szintén vegyermérnök. Házasságukból három gyermek született; Gyula (1968) közgazdász, Zoltán (1969) építvmérnök, Judit (1971) gyógyszerész lett. A Sóhlya-házból az egyik Mária Terézia-stílusú könyvszekrény, a bőrbútorokhoz tartozó asztal és a kristálycsillár Hajdú Gyula budai lakására került. Az Andrassy utcai házat jelenleg is folyamatosan használják.

Az anyagi és társadalmi felemelkedés egy lehetséges mintájának tanulságai

A család kiemelkedésének első lendületét a juhász fiából kőművessé majd kántorra előlépett Sohlya Antal rendkívüli ambíciói adták. A csongrádi főkántor nagyra becsülte a tudást, hisz saját példáján tapasztalhatta a képzettség sikeresen kamatoztatott előnyeit: a növekvő társadalmi megbecsültséget és az anyagi biztonságot. Biztos volt benne, hogy a továbbtanulás gyermekei számára is valódi előrelépési lehetőséget jelenthet.

A család betagozódása a helyi társadalomba akkor teljesedett be, amikor a főkántor gyermekei helyi kiválóságokkal kötötték össze életüket. Ugyanakkor nem tekinthetünk el attól, hogy a Sohlya-leányok férjei jellemzően a házasságkötés után léptek előrébb a ranglétrán: Hornyik Károly iparosból lett a főkántor helyettese, Farkas Béla pedig kántortanítóból vált iskolaigazgatóvá. Söhlya Gyula feleségeinek vagyona a főjegyző befolyásával párosulva sikeres, előremutató párosításnak bizonyult, mely az egész família életére hatással volt. Hiába méltatlankodott Hegyi Antal plébános, miszerint a csongrádi kántori állás „nem a Sohlya család beneficiuma”, a megroppant egészségű főkántor helyettesének Sohlya Antal vejét, Hornyik Károlyt tették meg. Ugyan a plébános panasza szerint Hornyik alkalmatlan volt a tisztség betöltésére, Söhlya Gyula sógorának eltávolítási kísérletét maga is „darázsfaszekbe nyúlásnak” értékelte.²⁹

A csongrádi főkántor fél évszázados egyházi múltja az unokák és dédunokák életére is hatással volt. Az egyik Hornyik-unokából pap, annak öccséből kántor lett. Dédleányát, Farkas Máriát kántortanító vette feleségül.

A harmadik és negyedik nemzedékben, beházasodások révén a katonai és műszaki értelmiségiek felé bővült a kör. A Hajdú családban az édesapa, Hajdú Mihály diplomás mérnökként vette el tanítói oklevéllel rendelkező feleségét, Söhlya Margitot, a csongrádi főjegyző ifjabbik leányát. Gyula fiuk vegyész mérnök végzettséget szerzett, felesége azonos szakmával rendelkezett. Gyermekeik napjainkban mind diplomás, egzisztenciával rendelkező budapesti értelmiségiek. Az egyházi, hivatalnoki, katonai majd diplomás értelmiségi vonal kibontakozása a *tanulás valódi értéként való felfogásának* sikerét mutatja, mely több generáción át öröklődve biztosította és biztosítja napjainkban is a család előrelépésének hajtóerejét.

A leszármazottak tudatosan ápolják felmenőik - elsősorban Söhlya Gyula főjegyző emlékét, ami nem csak a családi keresztnévadási gyakorlatban (Söhlya Gyula unokája, déd- és ükunokája is Gyula lett), de az Andrássy utcai házra készített emléktábla kihelyezése, illetve a várost elkerülő út „Söhlya Gyula körútá” keresztelésének ügyében is megmutatkozik. Általában véve büszkék és őszintén kíváncsiak elődeikre. Bár mindannyian Budapesten élnek és a csongrádi ház inkább nyáron népesül be, ifj. Hajdú Gyula szigorúan meghagyta három fiának, hogy a Söhlya-házat folyamatosan gondozzák és soha el ne adják.

29 VPL APar. Cs. 1897. július 8. Hegyi Antal levele a váci Egyházmegyei Hatósághoz.

Irodalom

GYÖNGYÖSSY Orsolya

2014 *Plébánia és társadalom. A római katolikus alsópapság és a laikus templomszolgák társadalmi szerepe Csongrádon a 19. század második felében.* Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 48; A Vallási Kultúrákutató Könyvei 16. Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged.

HAJDÚ Gyula

2000 *Emlékeim.* Kézirat Ifj. Hajdú Gyula tulajdonában.

SEBESTYÉN István

2013 Sohlya Gyula. Csongrád főjegyzőjének 41 éves köztisztviselői pályája.
In GEORGIÁDES Ildikó – SEBESTYÉN István (szerk.) *Oppidum Csongrád 2013.*
Csongrád, Oppidum Csongrád Alapítvány. 9-124.

VARGYASY id. Dániel Gábor

1908 *Adatok a Vargyasi Daniel család történetéhez.* Budapest.



1. Sohlya Antal kántor feleségével, Vargyasy Dániel Annával és gyermekeikkel az 1870-es években (Hajdú Gyula tulajdonában)



2. Hornyik Károly kántorhelyettes feleségével, Söhlya Jolánnal 1900 körül (Hajdú Gyula tulajdonában)



3. Sóhlya Gyula főjegyző első feleségével, Csanyi Forgó Zsófiával 1890 körül (Hajdú Gyula tulajdonában)



4. Sóhlya Gyula főjegyző második felesége, Forgó G. Luca 1905-ben. (Hajdú Gyula tulajdonában)



5. Sóhly Gyula főjegyző díszmagyarban, 1906-ban. (Hajdú Gyula tulajdonában)



6. A Sóhly család az Andrassy utca 2. szám alatti ház kertjében, 1904 körül. Középen tarka ruhában Sóhly Gyuláné Forgó Luca ül, a főjegyző pipát tart a kezében. Mögötte, az ajtóhoz közel Antal nevű fia áll, Margit ülében kutya ül. Sóhly Mária hátul, bal szélén áll, fehér ruhában. (Hajdú Gyula tulajdonában).



7. Sóhlya Gyula gyermekei: Antal, Margit és Mária 1915 körül. (Hajdú Gyula tulajdonában)



8. Sóhlya Mária, Salamon Lajos katonatiszt felesége az 1920-as években (Hajdú Gyula tulajdonában)



9. Sólhlya Margit és Hajdú Mihály esküvői képe, 1924. február 9. (Hajdú Gyula tulajdonában)



10. A Sólhlya-Hajdú család az Andrássy utca 2. szám alatti ház udvarán. Balról jobbra: ifj. Hajdú Mihály, id. Hajdú Mihály, Hajdú Mihályné, Sólhlya Margit, Salamon Lajos és Hajdú Gyula. (Hajdú Gyula tulajdonában)



11. Hajdú Gyula és Juhász Etelka esküvői képe, 1965. október 9. Budapest, Ferenciek temploma.
(Hajdú Gyula tulajdonában)



12. Családi kép, 1968. május. Balról jobbra: Hajdú Mihályné Sóhlya Margit, Hajdú Gyuláné Juhász Etelka, id. Hajdú Gyula, Salamon Lajosné Sóhlya Mária. Az újszülött ifj. Hajdú Gyula.



13. Hajdú Gyula édesapja, vitéz Hajdú Mihály festménye előtt 2005-ben. (Hajdú Gyula tulajdonában)



14. A Sóllya-Hajdú család leszármazottai a család Andrassy utcai háza előtt, Sóllya Gyula főjegyző emléktáblájának avatásakor (2012. augusztusa) (Hajdú Gyula tulajdonában)